

Litteraturen
i Anledning af Stavnsbaandsfesten 1888.

Af
Fr. Krarup.

Vi have Alle læst, hvorledes Scipio, Sejrherren fra Zama, afvæbnede Anklagen imod sig ved at opfordre Klagerne til hellere at gaa med ham og takke Guderne, som for Aaringer siden paa den samme Dag havde skænket Romerriget et af dets stolteste Minder. Og vi selv have i denne Sommer under mindre Forhold set en tilsvarende Prøve paa Mindernes enende Magt i den forholdsvis store Ro og Fordragelighed, hvormed alle Partier og Samfundslag paa forskellig Vis have glædet sig ved at fejre Hundredaarsdagen for Stavnsbaandets Løsning. Mest almindelig Interesse har der vel knyttet sig til den Udstilling, hvori Landbruget selv har givet det mest slaaende Billede paa en Udvikling*), der ganske vist omfatter 100 Aar, men gerne kunde synes passende for et tidobbelt Tidsrum. Eftertiden derimod, som ikke med egne Øjne kan se, hvad vi saa, vil

*) Den nordiske Udstilling i København 1888, 3dje Afsnit, Landbruget. 8vo, 166 Sider.

Literaturen
i Anledning af Stavnsbaandsfesten 1888.

Af
Fr. Krarup.

Vi have Alle læst, hvorledes Scipio, Sejrherren fra Zama, afvæbnede Anklagen imod sig ved at opfordre Klagerne til hellere at gaa med ham og takke Guderne, som for Aaringer siden paa den samme Dag havde skænket Romerriget et af dets stolteste Minder. Og vi selv have i denne Sommer under mindre Forhold set en tilsvarende Prøve paa Mindernes enende Magt i den forholdsvis store Ro og Fordragelighed, hvormed alle Partier og Samfundslag paa forskellig Vis have glædet sig ved at fejre Hundredaarsdagen for Stavnsbaandets Løsning. Mest almindelig Interesse har der vel knyttet sig til den Udstilling, hvori Landbruget selv har givet det mest slaaende Billede paa en Udvikling*), der ganske vist omfatter 100 Aar, men gerne kunde synes passende for et tidobbelt Tidsrum. Eftertiden derimod, som ikke med egne Øjne kan se, hvad vi saa, vil

*) Den nordiske Udstilling i København 1888, 3dje Afsnit, Landbruget. 8vo, 166 Sider.

snarere fremhæve den rige Literatur, som Mindefesten har affødt.

Dog allerede Samtiden vil have lagt Mærke til dette Fænomen, der aabenbarer, hvor udbredt Følelsen er af, at faa Begivenheder i vort Folks Historie har haft en Betydning som Løsningen af Bondens Stavnsbaand. At det løstes, da det skete og som det skete, var en Ære for Folk og Regering, og blev til samme Tid en Begivenhed af de mest vidtrækkende Følger i materiel og intellektuel Henseende og ikke mindst som forebyggende Udskejelser og revolutionære Overgreb.

De Mænd, der altsaa dristigt greb den ny Tanke og i milde Former forstod at føre den ud i Livet, ville til alle Tider blive henregnede til Folkets Ypperste, og deres Billeder ville naturligt blive Festskrifternes første Genstand. Kronprins Frederik, A. P. Bernstorff, Christian og Ludvig Reventlow, C. Colbjørnsen og enkelte af deres Hjælpere se derfor paany deres Navne løftede op i taknemmelig Lovprisning, men ogsaa underkastede fornyede Undersøgelsers kritiske Prøve. At denne hist og her har taget en Smule fra En og lagt til en Anden, følger af Sagens Natur, naar man erindrer, hvorledes Smag og Anskuelse skifte med Tiderne. Men ret paafaldende er det dog, hvor sikkert Dommen allerede tidligt har fæstnet sig navnlig gennem Wegeners »Liden Krønike om Kong Frederik VI og den danske Bonde«, hvilken Bog derfor ogsaa salutes med skyldig Honnør*).

*) C. Bruun: Stavnsbaandets Løsning, Indlednings-Afhandling i Galschiøt: Landbrug og Landmænd i Danmark, København, 1888. Forlagsbureauet. Lille 8vo, 204 Sider med 123 Portrætter.

Kronprinsens Personlighed og dennes Udvikling er det interessante Emne for Gehejmearkivar A. D. Jørgensens Festskrift*). Af særlig Betydning som udfyldende og rettende ældre historiske Forestillinger ere Meddelelserne om Prinsens personlige Deltagelse i at omstyrte den Guldbergske Styrelse. Men ikke mindre mærkeligt er dette Værk som Skildring af en ridderlig Kraftprøve mellem hæderlige Mænd, der forstaa paa den ene Side at sejre uden Hovmod og paa den anden med Værdighed at bære Nederlaget.

Kun fordi vi her alene forfølge et enkelt Emne, nemlig Bondens Frigørelse, kunne vi nøjes med en saa kortfattet Omtale af en Bog, der vækker Lyst til mere af samme Art. Eftersøge vi imidlertid i den omhandlede Literatur andre Bidrag til de ledendes Historie, findes saadanne i Professor Holms Skrift: »Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af 18de Aarhundrede«.**) Forfatteren har her i en Fremstilling, der læses med Behag, med stor Kundskabsfylde skildret en Tidsalders aandelige Fysiognomi, der i væsentlige Ting staar vor Tid fjern, men hvis ideelle Begejstring maa aftvinge os Sympathi. En fuldstændig kulturhistorisk og literærhistorisk Behandling af vort Fædrelands Historie paa Revolutionstiden og under Napoleons Dage er endnu et Savn i vor Literatur, men et væsentligt Bidrag dertil er der leveret i denne Bog

*) Regeringsskiftet 1784. Fremstillinger og Aktstykker udgivne i Juni 1888 til Minde om den Regering, som løste Bondens Stavnsbaand, af de under Kirke- og Undervisningsministeriet samlede Arkiver. Kbh. 1888. 8vo. 325 Sider. (C. A. Reitzel.)

**) København 1888, udgivet paa Foranstaltning af Udstillingens landbohistoriske Udvalg. 8vo. 255 Sider. (G. E. C. Gad.)

navnlig i Omtalen af C. Colbjørnsens Fortjenester af Bondesagen. Disse ere saa store og ubestridelige, at man med Glæde følger den sympathetiske Skildring, især da den holder sig fri for den fade Ros i Flæng, hvor den i Naturen givne Grænse ikke mærkes og end mindre ændses. Men at Colbjørnsens Storhed som Jurist og Publicist har haft sin Bagside i juridisk Ret-haveri og publicistisk Ordkløveri, fremlægges her i Bogen uforbeholdent ved Beretningen om Forfølgelsen mod de jyske Proprietærers Adresse.

Nu som i gamle Dage vil det vistnok blive Reventlowerne, der først og fremmest maa nævnes som Banebryderne. Som den faderlige Enevældes betroede Mænd, som deres Undergivnes broderlige Raadgivere, som deres Fædrelands trofaste Sønner tjene de i selv-fornægtende Kærlighed de Ideer, som opfylde Tiden, uden Hensyn til eget Velfærd og uden Frygt for Tabet af eget gode Omdømme hos Venner og Standsfæller. Den ældste af Brødrene, Grev Christian, er den, der i Kongens Raad bringer Sagen frem til Sejr, og som forstaar i Christian Colbjørnsen at finde den rette Mand til at føre Tankerne ud i Livet. Men at hans Storhed ikke stiller Broderen, Grev Ludvig, i Skygge, fremgaar ikke mindst af det Skrift, hvori Landhusholdnings-Selskabet har bragt sit Bidrag til Festen.*) Dels hævdes der heri for den yngre Broder en større Andel i selve det ledende Arbejde, end man hidtil har tillagt ham, dels er selve Landhusholdnings-Selskabets smukke

*) N. Rasmussen Søkilde: Landboreformerne før og efter 1788, udgivet af det Kgl. danske Landhusholdningsselskab som Nr. 1 af »Landboskrifter«, Kbh. 1888. 8vo. 222 Sider. (Schubothe.)

Tanke: i særlig Grad at fejre Festen ved til sit Bidrag at benytte netop en dansk Bondes Arbejde, en maaske ubevidst Hyldest af Ludvig Reventlow. Idet denne Mand nemlig trak sig tilbage fra den fremtrædende Plads, han indtog i den øverste Styrelse, valgte han sig den endnu mere ophøjede Stilling: i beskeden, men utrættelig Virksomhed paa sit eget Gods og paa egen Regning at fremskaffe det, man allermest manglede, nemlig et Mønster paa et Gods, ordnet og styret efter de ny Principer. Brahetrolleborg Baroni blev saaledes det Sted, hvor det Ny først blev sat i Værk, saa at den Ordning, der efterhaanden i Tidernes Løb blev gennemført for Landet i dets Helhed, i de fleste Henseender formedes efter de der vundne Resultater. Da imidlertid Skolevæsenet først 1814 under knappe Kaar fik sin endelige Ordning, havde Brahetrolleborg Gods længe haft denne Sag paa det rene og det paa en saadan Maade, at Bønderne der paa Godset ikke blot have nydt godt af en tidligere, men ogsaa af en bedre Undervisning end deres Standsfæller i det øvrige Land. Det turde derfor være mere end en Tilfældighed, at det skulde blive netop en Mand derfra, der blev Forfatter af det omtalte Festskrift, og at det er blevet et saavelskrevet, besindigt og dygtigt Arbejde, som det fuldt ud er.

At der her er særlig Anledning til at fremhæve Besindigheden som en ualmindelig anbefalende Egenskab ved en Bog om dette Emne, vil let forstaas, naar man genkalder sig den hidtil sædvanlige Tone i Fremstillingen af Bondestandens Vilkaar i de svundne Tider. Er først Agitationen sat i Gang, vil endog den bedste Sag vanskeligt undgaa skæmmende Mærker af den

Iver, for hvilken Maalet er alt, men Midlerne noget underordnet. Saa skete det ogsaa i hin fjerne Tid. at Agitationen i Tale og Skrift ikke blot søgte at overbevise og vinde Tanke og Følelse, men ogsaa henvendte sig til usund Sentimentalitet og støttede sig til Paa-stande, som i deres Almindelighed ikke indeholdt den fulde Sandhed. Derfor anførte man som Typen paa en nordisk Oldtids Bonde hin Thorgny Lagmand, der paa Upsvearnes Ting gav de stridende Konger Anvisning paa, hvorledes de havde at skikke sig, — ret som om Landets højeste juridiske Embedsmand var et velvalgt Billede paa en almindelig Bondemand. Derfor nævnede — og nævner — man som den tilsvarende Type paa den danske Hovbonde Holbergs Jeppe paa Bjerget, — ret som om en elendig Drukkenbolt kan anses for Repræsentant for den Stand, han ved sit Levned beskæmmer. Derfor skildrede man Bondestandens Kaar over hele Landet i Farver, som i hvert Fald kun passede paa den sjællandske, men ikke paa den fynske eller den jyske Bonde. Derfor skildredes Standens Historie som en uafbrudt Lidelse, hvor raa Selvished hos de højere Stænder svingede Svøben over en bundet og bastet Almue. Og som det endelige Resultat af denne Skændsel og Ulykke fremstilledes den danske Bondestand før Frigørelsens Øjeblik som en retløs, uvidende, forarmet og fortvivlet Samfundsklasse, der spredt over hele Landet som Fæstere af Andres Ejendom savnede baade Midler til Udkommet og Mulighed for bedre Kaar, end Forfædrenes. Men at dette er en Overdrivelse, maatte være klart for de mange, der gennem en virkelig Overlevering fra den ældre Slægt bevarede Minder om hin Tid. Og ikke mindre tydeligt ses Overdrivelsen

i Datidens Retsprotokoller, der ofte vække mere Medynk for den plagede Godsejer end for hans trodsige Undergivne. At endelig disse i stor Udstrækning benyttede sig af Herremandens Trang eller gode Vilje til at frikøbe sig fra Stavnsbaandet og derved fra militær Udskrivning, vise de jævnlige Klager ved Ejerskifte over den Hensynsløshed, hvormed Forgængerer har solgt Bondesønnerne fra Godset, saa at den ny Ejer med Besvær og Udgift maa skaffe Karle andensteds fra til at overtage Godsets Forpligtelser i militær Henseende. En af nærværende Anmelders egne Oldefædre var en stavnsbunden Bondekarl født 1737 paa Gaarden Nør-Tang i Vestjylland. Som ungt Menneske udløstes han af Faderen fra Stavnsbaandet, blev Skriversvend og siden Købmandskarl for derefter at overtage en Forretning i Ringkøbing, som han hævdede til et saadant Standpunkt, navnlig ved søværts Udførsel af Kvæg til Holland, at han tidligt nævntes som en af Landets største Handelsmænd. 1787 købte han endog til sin Søn just det samme Gods, hvorpaa han selv var født, og som Efterkommere af ham siden den Tid have ejet*). Og ligesom han, ja endogsaa før ham, bleve to af hans yngre Brødre ligeledes velstaaende Godsejere i samme Egn**), og det uden at nogen af dem alle tre fik Plet eller blot Stænk paa Navn eller Minde.

Er end det her Fortalte et sjeldent, er det dog ikke noget enestaaende Exempel paa, at Verden ikke var saa aldeles lukket for en stavnsbunden Bondesøn. Men heller ikke for de mere jævne Begavelser og Gennem-

*) Familien Tang til N.-Vosborg.

***) Søren Tang til Timgaard, Jens Tang til Udstrup.

snits-Mennesker var Livet i Bondegaarden en saadan trøstesløs Vandring fra Vugge til Grav, som det efter de gængse Forestillinger maatte have været. Tvertimod kunde det for en ensidig Betragtning endog godt synes, som om en Fæstebondens Kaar dengang var lykkeligere end en tilsvarende Ejendomsbesidders i vore Dage: Kom Ulykken paa med Misvæxt, eller Ildebrand eller Kvægdød, var det Herremandens Sag at udrede Skatterne og hans uundgaaelige Skyldighed at skaffe Bonden og hans Familie Underhold og ny Midler til at fortsætte Gaardens Drift. Ældedes Manden, eller svækkedes hans Kraft, sikredes ham Udkommet ved Aftægt fra Gaarden, thi andet Fattigvæsen kendtes ikke. Kun hvis Manden dømtes fra Gaarden eller rømmede fra den, blev det hans egen Sag at bjerge Livet, men da greb han uden Betænkning Tiggerens Kæp, der ikke medførte nogen Vanære for ham eller hans, men derimod et rigeligere Udbytte, end den vistnok gør nu til Dags.

Heri, baade i den større indbyrdes Hjælpsomhed og i Mangelen paa social Adskillelse mellem den fattige Bonde og den besiddelsesløse Tigger, finde vi vistnok den mest iøjnefaldende Forskel mellem Bondestandens Kaar da og nu. Begge Dele have deres Rod i den samme Jordbund, nemlig i Fæstebondens Leven i Øjeblikket uden ængstelig Bekymring for den næste Dag, som Herremanden alene behøvede at tænke paa. Om Opsamling af Rigdom kunde der næppe blive Tale, og Besiddelsen deraf kunde være et tvivlsomt Gode, hvor man, som Reglen var, havde et forarmet Herskab over sig. Frygt for Armod kunde heller ikke let gøre noget stort Indtryk, hvor det værste, der i saa Fald kunde

hændes, hverken var noget nedsættende eller noget afskrækkende. Og at »den ulykkelige Bonde« virkelig forstod at glæde sig ved Livet, giver sig til Kende ved den Iver, hvormed Lejligheden grebes til alskens Gammen: Majdag fejredes med Lystighed og Optog, Fastelavns-Mandag var den løsslupne Kaadheds fredlyste Dag. Bylavet har maaske hvilet svært nok paa den Fremadstræbende, for hvem Fællesskabet kunde være et tyngende Aag, men for den almindelige Gildesbroder var det en rig Kilde til Morskab. Enhver glædelig eller sørgelig Begivenhed i nogen af Medbrødrenes Huse fejredes i festligt Lag, hvor hver eneste af Gildets Medlemmer med Kone og voxne Børn skulde give Møde og gjorde det mere end villigt. Lad end Beværtningen — navnlig i Sjælland — have været tarvelig, saa var den saa meget rigeligere til Stede, og det hjemmebryggede Øl og den hjemmebrændte Spiritus lod den let glide ned i de ikke forvænte Struber. Da stod Lystigheden i Taget, som dengang den gamle Kone, hvem somme af vore de Ældste have kendt i deres Barndom, fejrede sit Bryllup, men ikke med ublandet Glæde. Thi midt under Lystigheden sprænges Forsamlingen til Side, medens Brudgommen tumler rundt paa Gulvet i vild Kamp med sin egen Broder, Stedets Sognefoged. Men denne var den heldige og havde et saa kraftigt Tag i sin Modstanders Halsklud, at det gik just paa Livet løs, da Bruden sprang til bagfra og overskar Tørklædet. Men atter gik Dansen lystigt til Folkevisens Toner i de lave Stuer, der for den daglige Hygges og Bekvemmeligheds Skyld for det meste havde afløst

Aarhusets luftige Rum og festlige Oven-Lys*). Og ude paa Vejen sanses saa jævnligt kun Støv og Brøl og Snavs fra de vilde Kapkørsler; ja selv inde paa Hovmarken bruge Karlene Mund og strække ud for hastigt at overfare det foresatte Arbejde og saa om muligt drive Gæk med Fogden og Spas med Pigerne. Man var kort sagt naat frem til den ligeglade, sorgløse Existens, der aflokker en engelsk Rejsende den Bemærkning ved Skuet af vestindiske (fri) Negeres Kaar: Et Liv som i Paradis med Tilfredshed, dagligt Brød og jævnlig Glæde, men uden Kummer eller Kundskab om Forskel paa godt og ondt. Thi slet ikke ilde passer denne Karakteristik ogsaa paa vore danske Hovmarker, hvad enten vi lytte til Skildringen af Hovbøndernes Sjøv og Spas paa Frederiksborgs Græsmarker (Paludan i Frederiksborg Skoles Indbydelsesskrift 1874) eller til sydfynske Fæstebønders Trods mod Herskab og Foged (S. Jørgensen i Fyns Stiftstid. 1888 ²⁹/₅) eller til jyske Hedebønders ligeglade Hoveri-Trældom (Saml. t. Jydsk Hist. og Topografi II, 255 ff.); men det var dyrekøbte Løjer, Fæsteforholdet medførte for Bonden, og en kostbar Herlighed for Godsejeren.

Det er altsaa ikke Klagerne over Mangler og Misbrug, vi afvise, men kun de sentimentale Skildringer af den personlige Elendighed, Bonden da skal have lidt

*) Om Bøndergaardenes Bygning kan efterses det paa engang billige og smukke Skrift, som Literatus R. Mejborg har udgivet paa Foranstaltning af den nordiske Udstillings landbohistoriske Udvalg: R. Mejborg: Gamle danske Hjem. Kbh. 1888. 4to. 128 Sider. Der findes her et smukt og lærerigt Udvalg af Forfatterens rige Samlinger, ledsaget af en Text, der viser sig at være øst af selve de oprindelige Kilder.

under. Ogsaa i Skolen har vi alle døjet Knubs og Ting, som ikke behagede os dengang, og som nu vilde være den voxne Mand utaalelige. Men ikke desto mindre se vi med Glæde tilbage paa Barndommens Dage og smile ved Mindet om Datidens Bedrifter og Sorger.

Men ligesaa vist som Dommen over det sete afhænger af Øjnene, der se, ligesaa naturligt er det, at den samme Ting vil blive bedømt helt forskelligt, alt eftersom den dømmende ser ned fra »Historiens ophøjede Stade«, eller stiller sig ned ved selve Kamppladsen for der at maale de Kæmpendes Kaar. Samme ærlige Vilje og samme trofaste Arbejde kan saaledes vinde frem til mærkeligt modsigende Resultater, og det allermost, hvor det omhandlede Spørgsmaal er et saadant, der rører Tidens dybere Strænge.

Skulde vi paa dette Sted anføre de Skrifter, der i Anledning af Stavnsbaandsfesterne ere udkomne, og som aflægge Vidnesbyrd om hin ærlige Vilje og hint trofaste Arbejde, som hædre Forfatteren og hans Værk, maatte vi opregne næsten den hele Række af allerede ovenfor anførte Bøger og dem, som herefter skulle nævnes. Men som det mest centrale af dem alle tilkommer Pladsen dog her Dr. Fridericias Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie*), der er en saare interessant Samling, især fremdraget af den overordnede Administrations Brevskaber. Man ser her Udviklingen af Indskrænkningerne i Bondekarlens Frihed til at forlade Stavnen, indtil Baandet fuldt legaliseres og derefter snæres mere og mere. Udgangspunktet er her som

*) Udgivet af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 1888. 8vo. 322 Sider.

andensteds den under Kong Kristian IV indførte Militi og den skridtvise Fremgang paavises af snart større Bundethed, snart delvis Ophævelse og forbigaaende Slappelse, indtil Kristian VI 1733 former den tydelige Lovhjemmel. Og atter derefter ser man den frygtssomme og famlende Maade, hvorpaa man anstrænger sig for at afhjælpe den Nødstilstand, hvori man befinder sig. Uden Støtte af Exempler enten i Udland eller herhjemme gruede man for Skridt, der som Experimenter indeholdt Muligheden for at mislykkes. Men skulde dette ske, da stod formentlig ogsaa selve Landets Velværd paa Spil ved Ødelæggelsen af de store Gaarde og deres Drift. Med Gru udmaledes Tanken om folketomme Godser paa en Tid, da paa den ene Side Folkeformerelsen stod lavt, og paa den anden Side det ødsle Spild af Kræfter, som Hovarbejdet medførte, gjorde Behovet af Arbejdshænder større end nu til Dags. Da endelig modnedes Tiden, og højsindede Mænd sprængte det snærende Bænd.

Alt dette er nu her i dette Værk gengivet af selve de optrædende Personligheder, dog efter Samlingens Oprindelse især de ledende og mindre de lidende. Og i hvert Fald foreligger der i Bogen et umisteligt Bidrag til Sagens Historie, som Enhver, der i Fremtiden vil sysle med denne, vil være glad ved at kunne benytte.

Den første, der i denne Egenskab har draget Nytte af Værket, er ret passende blevet selve Udgiveren i hans Bog: Den danske Bondestands Frigørelse*). Det er følgelig et vel afhjemlet Skrift af solid Beskaffenhed

*) Festskrift, Studentersamfundets Forlag. Kbh. 1888. 8vo. 96 Sider.

og fremragende Dygtighed, hvor ogsaa Formen i ordknap Sluttethed bærer Vidne om det alvorlige Arbejde. Men det Billede, der vises, er dog maaske mindre det virkelige Livs end den Skikkelse, som Tanken kan forme af Paabud og Klager uden Hensyn til Livets Mangfoldighed, der kan omforme og afkræfte saa mangen tilsyneladende ubøielig Lov. Forfatterens Tegning er derfor graat i graat, bl. a. uden Henblik til de førnævnte lysere Sider af Bondens Existens. Men idet man ser bort fra Glæderne i det daglige selskabelige Samliv, udsætter man sig for at ofre sin medlidende Medfølelse paa Folk, der, rettelig udspurgte, selv vilde have protesteret mod en slig Følelses Berettigelse.

Kunne vi end saaledes ikke frikende Dr. Fridericias »Den danske Bondes Frigørelse« fra, i højere Grad end efter vor Mening ret er, at fremdrage Skyggerne og glemme Lyset, er hans Bog dog tilbageholdende i Sammenligning med to andre Skrifter*), der ere udkomne i Anledning af Stavnsbaandsfesten. Ingen af dem er endnu afsluttet, og i Henhold til Forbudet mod at bedømme halvgjort Arbejde skulle vi nøjes med at fremdrage et Par enkelte Udtryk som Prøver paa det bitre Syn, der spores i dem begge. For Hr. Kjærs Vedkommende er det saaledes i flere Henseender karakteristisk, at den Bestemmelse, at Loddet skulde afgøre, hvilken af flere værnepligtige Karle, der skulde

*) H. V. Lund: Den danske Bondes Trældom og Frihed. Kbh. 1888. 8vo. (Nordentoft.) Beregnet til 10 Hefter à 1 Ark, hvoraf de 8 foreligge.

Severin Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage. Kbh. 1888. 8vo (Rom.) Beregnet til omtrent 7 Hefter à 3 Ark, hvoraf de 4 ere udkomne.

antages, naar der fremstilledes flere, end der behøvedes, udtrykkes haanligt og bittert, »de skulde lege med Ulykken«. At »Ulykken« her skal betyde Forpligtelsen til at værges sit Fædreland, er sikkert en mindre smagfuld Vending; at »lege« her betyder at spille [med Tærninger el. desl.], er jo klart, og at Tilfældet og ikke Gunst eller Gave, Forældres Rigdom eller høj Beskyttelse skulde bestemme Afgørelsen, synes dog ret hensynsfuldt baade fra et moralsk og et socialt Standpunkt betragtet. De mangfoldige gode Enkelt-Iagttagelser, som denne Forfatter har fundet Lejlighed til at fremdrage af stedlige Arkiver og af den trykte Literatur, og adskillige gode Bemærkninger komme under disse Omstændigheder næppe til deres fulde Ret.

Den anden Forfatter har i selve Titlen af sin Bog: »Bondens Trældom og Frihed«, saa tydeligt tilkendegivet sit Standpunkt, at man ikke overraskes ved her paany at finde Paastande fremdragne, som maa anses for at have udtjent og at burde skrinlægges. Og saa meget mere var der Føje til at sænke dem i Jorden og ramme en Pæl igennem dem, som de altfor længe have spøget i vore historiske Lærebøger, hvor særlig afdøde Professor Allens med rette saa ansete Navn skaffede dem en ufortjent Fred. Men Allen var i dette Punkt, som i adskillige andre, mindre Ophavsmanden til de paagældende Paastande end Ordfører for en Tidsalder, der i bestemte politiske Opgavers Løsning med Tro og Begejstring arbejdede kækt og frejdigt for Fædrelandets Fremtid. Idet da Samtiden genfandt sine egne Tanker i hans 2 forskellige Lærebøger, fik disse trods deres afskrækkende Tørhed og velkendte Ensiddighed en Levedygtighed i Skolerne, som overraskede For-

fatteren selv. Og naar nu saa mange af disse Bøgers Læresætninger falde en for en, da er det et Tegn blandt flere paa, at en ny Tidsalder er i Frembrud. Den enkelte Historikers Tvivl er nemlig ikke ny, men det ny er Muligheden for at finde Ørenlyd for den. Det er med andre Ord det intelligente Publikum, »den oplyste offentlige Mening«, der forhen slog sig til Ro med overilede Slutninger, og som nu finder Behag i at faa somme af dem rettede.

Den, hvem denne Opgave i den her omhandlede Sag først er tilfalden, er Professor Johannes Steenstrup i det Skrift, hvormed han ligesom har indledet Stavnsbaandsfesten*). Paa Grundlag af den nyere Tids større Vidende og bedre Indsigt i mange historiske Forhold, hvor det ofte netop er Forgængerens Arbejde, der har løftet os til et friere og og højere Stade, er det lykkedes Prof. Steenstrup at udsende et godt og klart Ord. Med sejrende Sikkerhed forjager han den beskæmmende Tale om den danske Bondestand som en i sin Oprindelse tildels ufri ja vel endog fremmed Del af Folket. Og med gode Grunde hævder han en jævn naturlig og historisk Udvikling af de Forhold, der ellers alt for ofte forklaredes som vilkaarlige Krænkelser af Ret og Billighed. Ikke som en Anke, men kun som et Savn, kan det maaske beklages, at Bogen ikke har faaet Form af Bondestandens ældre Historie, men som 8 Foredrag om Emnet. At de ikke alle i lige Grad fastholde den Læsendes Interesse, er uundgaaeligt; men hver især og alle tilsammen give de Løfte om en ual-

*) Joh. H. R. Steenstrup: Den danske Bonde og Friheden, 8 Foredrag over Bondestandens Fortid. Kbh. 1888. 8vo. 199 Sider (1ste og 2det Oplag). Rud. Kleins Forlag.

mindelig Berigelse af vor Kendskab til Fortiden, naar om forhaabentlig ikke altfor lang Tid Bondestandens Historie kan skrives.

Et i visse Henseender endnu mere væsentligt Bidrag til denne Historie frembyder Professor V. Falbe-Hansens Skrift: »Stavnsbaands-Løsningen og Landbo-reformerne, set fra Nationaløkonomiens Standpunkt. I. Del (1733—1807)«*). Først gennem dette Arbejde har vor Historie draget Nytte af det lærerige Stof, som ligger i Handels-Konjunkturernes Udvikling. At Jordens Produkter er Kilden til Danmarks Rigdom, er en iøjne-faldende Sandhed, og at Priserne paa disse følgerigt paa en afgørende Maade paavirke Beboernes Ve og Vel, kan end ikke den Blindeste nægte, naar han lægger Mærke til, hvad der gaar for sig i selve dette Øjeblik. Saa nær det end derfor ligger at søge Forklaring af Fortidens Gaader ved at undersøge Konjunkturernes Stigende eller Dalende, har dette Arbejde dog hidtil været forsømt. For den Uindviede frembyder der sig her Rækker af Vanskeligheder, der snart eller sent vise sig uoverkommelige. Og selve Professoren i Statsøkonomi vil her have haft haarde Nødder at knække, hvis Modstand dog synes i det foreliggende Tilfælde heldig at være overvunden. I Virkeligheden er der her fremkommet en Række Forklaringer for de tilsyneladende urimelige Lovbud om Bondestandens stadig haardere Tvang. Idet nemlig denne Stand i særlig Grad er knyttet til Landvæsenet, deler den Kaar med dette. Fornings Udbyttet af dette, gælder det om at formindske Udgifterne dertil, og da

*) Indbydelsesskrift til Københavns Universitetsfest i Anledning af Hundreedaarsdagen for Stavnsbaandets Løsning. Høj Kvart. 162 S. (Ogsaa særskilt trykt.) G. E. C. Gad.

det i Hovedsagen var Herregaardene alene, som kunde tilvejebringe Varer, der havde Værdi paa Markedet, maatte Herremanden støttes. Men Hjælpen til ham kunde kun ydes ved at skaffe ham billigere Arbejdskraft, og den maatte Bonden afgive.

At forklare er imidlertid ikke det samme som at forsvare; thi Spørgsmaalet bliver dog tilbage, om ikke andre Udveje kunde have været fundne, eller om man ikke muligvis dog købte sit Guld for dyrt. Forfatteren stiller sig her imidlertid paa de daværende Regeringers Side og gør i hvert Fald kort og klart Ende paa de pathetiske Udbrud af Harme mod de dumme Aristokrater og Bureaukrater, der forkvaklede og mishandlede det ulykkelige danske Rige og dets lidende Bondestand.

For [en relativ] Fuldstændigheds Skyld skulle vi endnu nævne Pastor Rich. Petersens Bog: For hundrede Aar siden*), der dog hovedsageligt sysler med københavnske Forhold og Stemninger.

En tilsvarende Fuldstændighed for den periodiske Presses Bidrag til Festen, opgive vi paa Forhaand. Dog maa det anføres, at Juni—Juli-Heftet 1888 af Tidsskriftet »Tilskueren« indeholder baade de varme Ord, som Gehejmearkivar A. D. Jørgensen udtalte ved Stavnsbaandsfesten i Odense, og en Meddelelse fra Dr. Fridericia: Statsminister F. C. Rosenkrantz's Indlæg fra Tiden 1787—88 mod Landboreformerne.

Selve den egenlige Dagspresse deltog selvfølgelig i fuldt Maal i Festen og i dens Forberedelser. Naar vi i det følgende kun fremføre Vidnesbyrd fra to Blade,

*) Med Undertitel: Skitser af Livet i Danmark 1788. Kbh. 1888. 8vo. 176 Sider. Karl Schönbergs Forlag.

er det maaske kun Mangel paa tilstrækkeligt omfattende Kendskab til denne Del af Literaturen, som begrænser vort Udvalg. Mest Opsigt gjorde dog utvivlsomt en Polemik gennem Juni Maaned i »Morgenbladet«, da en Indsender, der viste sig at være den fra Beskrivelsen af Krigene 1814 og 1864 hæderligt bekendte Kaptajn C. T. Sørensen, havde fremsat den Paastand, at Kronprinsens virkelige Grund til at lægge Haand paa Stavnsbaandet var Ønsket om at faa fri Hænder til at omdanne Militærvæsenet. Den herved aabnede Udsigt til uanede Dybder i en saa jævn og usammensat Natur, som Kronprinsen hidtil havde været anset for at være, fremkaldte kendelig Overraskelse og videbegærlige Spørgsmaal, som dog synes at have lagt sig, da Tvivlerne maatte nøjes med Henvisning til deres egen sunde Fornuft.

Mindre bemærket, men vist mere lærerig, var en Række Artikler i »Fyns Stiftstidende« af de to Forfattere: N. Rasmussen Søkilde, og Skolelærer S. Jørgensen i Kistrup. Vi gøre os en Fornøjelse af atter at henlede en særlig Opmærksomhed paa Jørgensens Meddelelser i Numeret for 29. Juli 1888, hvor Stavnsbaandet findes skildret som et let haandterligt Aag og Hoveriet som en Ødelæggelse for begge Parter og en Demoralisation for Bonden.

Spørge vi da til Slutning alvorligt om den væsentligste Virkning af Stavnsbaandets Løsning og de dermed sammenhængende Love, vil vort Svar lyde i Overensstemmelse med det ovenfor fremstillede. Hin berømmelige 20de Juni 1788 skaffede Landet en selvbevidst, dygtig og oplyst Bondestand med Følelse for eget Ansvar istedetfor en forhutlet, forsømt og letsindig Land-

befolkning. At Armod er bleven afløst af Velstand, kummerligt Udkomme af lykkelige Kaar, raa Løjer af ærligt Arbejde, — alt dette og meget mere er Følge af den samme frugtsvangre Forordning, der fødtes til Verden under Ængstelse og Frygt, men har levet sit Liv under Tak og Velsignelse. Endnu er visselig ikke det Maal vundet, som lyste for Ophavsmændenes Sind; men endnu bærer Træet Frugt og Enden er endnu ikke naaet.
